

POLICIJOS PAREIGŪNŲ DARBE PATIRIAMAS STRESAS IR JO SĄSAJOS SU PROFESINIU NUOVARGIU: ŠIAULIŲ IR KAUNO APSKRIČIŲ VYRIAUSIŲJŲ POLICIJOS KOMISARIATŲ ATVEJAI

Arūnas Norkus*

*Šiaulių apskrities vyriausiojo policijos komisariato Personalo skyriaus psichologų grupė
Aušros alėja 19, LT-76299, Šiauliai
Telefonas 8(41) 397623*

El.paštas arunas.norkus1@policija.lt

Sima Dirvelytė**

*Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato Personalo skyriaus psichologų grupė
Vytauto pr.91, LT-44238, Kaunas
Telefonas 8 (37) 303798*

El.paštas sima.dirvelyte@policija.lt

Elena Karpenko***

*Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato Personalo skyriaus psichologų grupė
Vytauto pr.91, LT-44238, Kaunas
Telefonas 8 (37) 303794*

El. paštas elena.karpenko@policija.lt

Anotacija. Profesinis stresas, jo padariniai ir prevencijos galimybės šiuo metu yra viena iš plačiausiai tyrinėjamų sričių psichologijoje. Šiais tyrimais suinteresuota ir policijos organizacija, kuriai streso problema yra itin aktuali, nes streso valdymo klaidos brangiai kainuoja tiek žmogiškųjų išteklių, tiek finansine prasme. Šio tyrimo tikslas buvo nustatyti policijos pareigūnų darbe patiriamo streso lygį, pobūdį ir sąsajas su profesiniu nuovargiu. Tyrime dalyvavo Šiaulių ir Kauno apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų (toliau – VPK) kriminalinės ir viešosios policijos pareigūnai. Anketinės apklausos metodu tirtas organizacinis ir darbinis policijos pareigūnų stresas bei pareigūnų profesinis nuovargis. Policijos pareigūnų darbe patiriamo streso ir profesinio nuovargio sąsajos analizuotos, lyginant kriminalinės policijos ir viešosios policijos pareigūnų darbe patiriamo streso bei atskirų jo dimensijų susietumą su profesiniu nuovargiu. Tyrimo rezultatai parodė, kad organizacinis policijos pareigūnų stresas labiau susijęs su profesiniu nuovargiu, nei darbinis stresas. Šiaulių policijos pareigūnų stresas ir profesinis nuovargis skiriasi priklausomai nuo tarnybos pobūdžio: kriminalinės policijos pareigūnai labiau jaučia stresą ir yra labiau emociškai išsekę, nei viešosios policijos pareigūnai. Kauniečių policijos pareigūnų darbe patiriamas stresas yra panašiai jaučiamas tiek kriminalinės, tiek viešosios policijos pareigūnų tarpe.

Pagrindinės sąvokos: policijos pareigūnai, stresas, profesinis nuovargis.

ĮVADAS

Daugelyje tyrimų, skirtų policijos pareigūnų streso problematikai, akcentuojamas padidintas policijos pareigūnų darbo stresiškumas. Dažniausiai dėmesys fokusuojamas į tokius policijos darbo aspektus, kaip kritinių įvykių gausa, susidūrimai su smurtu ir prievarta,

padidintas pavojus asmeniui. Kur kas mažiau mokslininkų dėmesio sulaukia taip vadinami „tylieji“ stresoriai, veikiantys pačioje policijos organizacijoje, tačiau retai pastebimi žiniasklaidos ir visuomenės¹. Policija yra specifinė dėl savo kvazikarinės struktūros, nuasmenintų taisyklių ir normų sistemos, specialių fizinių ir psichologinių darbuotojams taikomų reikalavimų ir unikalių, pavojų darbuotojų sveikatai ir gyvybei keliančių funkcijų. Policijos pareigūnai priversti balansuoti tarp kasdien patiriamos fizinės ir psichinės įtampos, išorinių grėsmių ir turimų išteklių kylančioms problemoms įveikti. Tai yra opi problema, būdinga visų šalių, tame tarpe ir Lietuvos, policijos pareigūnams.

Policijos pareigūnų streso problemą atspindi jo aštrus ir negatyvus poveikis tiek patiems pareigūnams, tiek ir visai policijos organizacijai. Dėl darbe patiriamo streso poveikio pareigūnų fizinei ir psichinei sveikatai mažėja jų darbo produktyvumas ir kokybė. Tyrimais nustatyta, jog įtampa darbe sąlygoja didesnę nei populiacijoje, policijos pareigūnų mirtingumą², dažnesnius širdies ir kraujagyslių susirgimus, depresiškumą, virškinimo sutrikimus, padidintą alkoholio ir narkotikų vartojimą ir priklausomybę, skyrybas³ ir netgi suicidines nuostatas, įgijusias *copicide* terminą⁴. Ši problema aktuali ir Lietuvoje, pvz., maždaug ketvirtadalis iš 2013 metais iš pareigų atleistų policijos pareigūnų iš tarnybos pasitraukė dėl prastos sveikatos būklės, esant atitinkamai Centrinės medicinos ekspertizės komisijos išvadai⁵.

Policijos pareigūnų streso tyrimuose galima išskirti keletą krypčių. Didžiausio mokslinio dėmesio sulaukia intrapsichiniai policijos pareigūnų išgyvenimai po kritinių įvykių ar traumuojančių sprendimų priėmimo⁶. Kita mokslinių tyrinėjimų sritis apima psichologinę pagalbą policijos pareigūnams, dažniausiai fokusuojantis į vieną iš dviejų modelių: klinikinę intervenciją ar individualią/grupinę streso įveiką, naudojant įvairias technikas nuo kvėpavimo pratimų iki transcendentinės meditacijos⁷. Kur kas mažiau mokslininkų dėmesio sulaukia

¹ Dick, P. (2000). The social construction of the meaning of acute stressors: a qualitative study of the personal accounts of police officers using a stress counselling service. *Work & Stress*, 14(3), 226-244.

² Morash, M. (2007). Multilevel influences on Police stress. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 22(1), 26-43.

³ Patterson, G.T. (2003). Examining the effects of coping and social support on work and life stressors amongst police officers. *Journal of Criminal Justice*, 31, 215–226.

⁴ Violanti, J. M., Drylie, J. J. (2008). *“Copicide”: Concepts, Cases, and Controversies of Suicide by Cop*. Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher, Ltd.

⁵ Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (2014). *2013 metų veiklos ataskaita*. Vilnius, 2014 m. vasario 24 d.

⁶ Stinchcomb, J. (2004). Searching for Stress in All the Wrong Places: Combating Chronic Organizational Stressors in Policing. *Police Practice and Research*, 5(3), 259-277.

⁷ Arter, M. (2008). Stress and deviance in policing. *Deviant Behavior*, 29, 43- 69.

įvairių policijos organizacinių veiksnių poveikis pareigūnų ilgalaikei sveikatai ir gerovei. Todėl nėra iki galo aišku, kaip policijos pareigūnų psichinei sveikatai ir darbingumui atsiliepia tokie dalykai kaip didelis darbo krūvis, darbinė biurokratija, atsakomybė už savo veiksmus, socialinio gyvenimo ribotumai, pamaininio darbo būtinybė ir t.t. Tarp diskutuojamų klausimų reikšmingu laikytinas ir darbe patiriamo streso poveikis policijos pareigūnų profesiniam nuovargiui.

Lietuvoje policijos pareigūnų streso tyrimų yra itin negausu. Geriausiai žinomas kriminalinės policijos pareigūnų streso tyrimas, kurio rezultatai buvo publikuoti 2009 metais⁸. Juo nustatyti stipriausi ir silpniausi stresoriai kriminalinėje policijoje, atskleistas organizacinių veiksnių poveikis policijos pareigūnų stresui, išryškintos dominuojančios policijos pareigūnų streso įveikos strategijos. Prieš dešimt metų publikuota studija apie policijos pareigūnų patiriamą stresą⁹ atskleidė, kad beveik pusė tirtų policijos pareigūnų darbe patiria stresą tiek dėl išorinių, tiek dėl vidinių priežasčių. Nustatyta, kad tos pačios situacijos sukelia nevienodą stresą vyrams ir moterims, skirtingo stažo, skirtinguose padaliniuose tarnaujantiems policijos pareigūnams.

Paminėti tyrimai yra pernelyg negausūs, kad būtų galima susidaryti išsamų vaizdą apie Lietuvos policijos pareigūnų patiriamą stresą, jo priežastis ir padarinius. Taigi kiekvienas darbas (tame tarpe ir šis) įneša teigiamą ir vertingą indėlį į profesinio streso problematiką. Organizacinių veiksnių poveikio policijos pareigūnų stresui ir profesiniam nuovargiui bei jų tarpusavio sąsajoms įvertinimas sudaro prielaidas geriau pažinti specifinių kvazikarinių organizacijų darbuotojų streso šaltinius ir parinkti bei įgyvendinti prevencines priemones, naudojant mokliškai pagrįstus psichologinius būdus ir metodus.

Straipsnio tikslas – atskleisti policijos pareigūnų darbe patiriamo streso lygį, pobūdį ir jo sąsajas su profesiniu nuovargiu.

Tyrimo objektas - policijos pareigūnų darbe patiriamo streso sąsajos su profesiniu nuovargiu.

Tyrimo objektui atskleisti suformuluoti šie **tyrimo uždaviniai**:

1. Išsiaiškinti organizacinius ir darbinius veiksnius, reikšmingai susijusius su policijos pareigūnų darbe patiriamu stresu.

⁸ Bandzevičienė, R., Birbilaitė, S., Diržytė, A. (2009). Kriminalinės policijos pareigūnų stresas, jo įveika ir vidinė darna. Socialinių mokslų studijos, 4(8), 21-37.

⁹ Valickas, G., Vabolytė, K. (2002). Policijos pareigūnų patiriamas stresas. *Psichologija: Mokslo darbai*, 26, 37-53.

2. Nustatyti policijos pareigūnų darbe patiriamo streso ir profesinio nuovargio rodiklius.

3. Nustatyti policijos pareigūnų darbe patiriamo streso sąsajas su profesiniu nuovargiu.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa. Duomenys apdoroti SPSS programine įranga.

TEORINIS TYRIMO PAGRINDIMAS

Organizacinių veiksnių sąlygotas policijos pareigūnų stresas. Kritiniai įvykiai, tokie kaip avarijos, tiesioginė akistata su nusikaltėliais, žiaurūs nusikaltimų vaizdai, pavojus sveikatai ir gyvybei nėra išskirtinis stresogeninis policijos pareigūnų darbo bruožas. Analogiškos pavojingos darbinės situacijos būdingos ir kitų statutinių organizacijų pareigūnams, pvz., kariškiams, gaisrininkams. Tad kyla pagrįstas klausimas: kas daro policijos pareigūno darbą specifiskai stresogeniniu?

Vienu iš svarbių veiksnių, specifiskai veikiančių policijos pareigūnus, tyrėjai nurodo esant policijos padalinio dydį, dislokacijos vietą bei su tuo susijusius organizacinius veiksnius^{10, 11}. Nustatyta, kad didelio padalinio, ypač esančio miesto teritorijoje, išskirtiniai bruožai yra didesnis biurokратиškumas, į discipliną orientuotas subordinacinis bendravimas ir hierarchinis sprendimų priėmimo mechanizmas. Šie ilgalaikiai veiksniai turi stresogeninį poveikį, nes policijos pareigūnai jaučiasi tarsi sraigteliai didelėje organizacijos mašinoje. Tai iliustruoja menkesnis situacijų kontrolės pojūtis, menkesnė galimybė dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose, formalus bendravimas su kolegomis ir vadovybe. Tokiu būdu ignoruojamas pareigūno asmenybės ir profesinės kompetencijos unikalumas, individas jaučiasi niveliuojamas.

Su padalinio dydžiu susijęs dar vienas stresogeninis veiksnys. Dideliuose padaliniuose pareigūnas dirba savo siaurame darbo bare ir mažai žino apie kitų kolegų darbą. Informacijos stoka ir jos sklaidos trikdžiai kelia pareigūnams stresą ir mažina psichologinį saugumą ir bendrą pasitenkinimą darbu^{12, 13}. Lietuvos policijos psichologų atliekamų psichologinio klimato tyrimų rezultatai rodo, kad pareigūnams svarbu žinoti, ne tik už ką baudžiami, bet ir

¹⁰ Morash, M. (2007). Multilevel influences on Police stress. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 22(1), 26-43.

¹¹ Kirschman, E. (1998, October). Organizational stress. *Police Chief*, 127–134.

¹² Regoli, R., Crank, J., & Culbertson, R. (1989). Police cynicism, job satisfaction and work relations of police chiefs: An assessment of the influence of department size. *Sociological Focus*, 22(3), 161-171.

¹³ Brooks, L.W., Piquero, N. L. (1998). Police stress: Does department size matter? *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 21(4), 600-617.

už ką giriami ar skatinami jų kolegos. Taip tarsi patikrinamas paskatinimų ir bausmių objektyvumas, įtvirtinamas organizacinio teisingumo jausmas.

Kitas ne mažiau svarbus veiksnys, sąlygojantis policijos pareigūnų darbe patiriamą stresą, yra nuolatiniai organizaciniai pokyčiai. Tyrimų^{14, 15} rezultatai rodo, kad organizaciniai pokyčiai, restruktūrizacijos, standartizuotų procedūrų keitimas kelia didelę įtampą policijos pareigūnams. Jie jaučia negalintys dalyvauti sprendimų, tiesiogiai susijusių su jų darbu ir pareigų vykdymu, priėmimo procese. Be to, nuolatiniai pokyčiai ir tarnybinių reikalavimų pasikeitimai mažina stabilumo, psichologinės homeostazės pojūtį ir didina emocinę įtampą.

Tyrėjai atkreipia dėmesį ir į kitą policijos organizacijoms būdingą požymį, keliantį įtampą policijos pareigūnams. Omenyje turimas didelis biurokратиškumas, popierinio ir kompiuterinio darbo gausa, aibė įvairių privalomų ataskaitų ir rezultatų skaičiavimo. Vokietijoje¹⁶ ir Italijoje¹⁷ atlikti policijos pareigūnų streso tyrimai rodo, kad biurokratija policijos organizacijoje yra stipresnis stresorius, nei taip vadinami kritiniai įvykiai, kai tenka vykti į nusikaltimo vietą, kontaktuoti su nusikaltėliais ar dirbti gyvybei pavojingomis sąlygomis. Linkolnšyro grafystės policijos oficialioje ataskaitoje apie policijos stresą¹⁸ biurokratija ir organizaciniai pokyčiai įvardijami tarp šešių pačių stipriausių stresorių policijos organizacijoje.

Dar vienas policijos pareigūnų streso šaltinis, apie kurį jau buvo užsiminta aukščiau, yra santykiai su kolegomis ir vadovais. Šie aukštą stresogeniškumo lygį turintys veiksniai varijuoja nuo nebendradarbiavimo su kolegomis iki vadovų palaikymo nebuvimo. Formalus, o dažnai ir grubus, nuasmenintas bendravimas kuria neigiamą emocinę atmosferą ir didelę įtampą, į kurią patenka ir privalo joje dirbti policijos pareigūnai. Daugelyje paskutinių dvidešimties metų empirinių studijų^{19, 20, 21} pažymima, kad formalūs, statutiniu paklusnumu grįsti policijos pareigūnų darbiniai santykiai generuoja cinizmo, savivertės mažėjimo, savęs suvokimo kaip svetimų klaidų atpirkimo objekto, nusivylimo ir didelės emocinės įtampos

¹⁴ Morash, M. (2007). Multilevel influences on Police stress. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 22(1), 26-43.

¹⁵ Dick, P. (2000). The social construction of the meaning of acute stressors: a qualitative study of the personal accounts of police officers using a stress counselling service. *Work & Stress*, 14(3), 226-244.

¹⁶ Kop, N. Et all (1999). Burnout, job stress and violent behaviour among Dutch police officers. *Work & Stress*, 13(4), 326-340.

¹⁷ Pancheri, P. et all (2002). Assessment of subjective stress in the municipal police force of the city of Rome. *Stress and Health* 18, 127–132.

¹⁸ *Occupational stress policy* (2009). Lincolnshire Police Department.

¹⁹ Kirschman, E. (1998, October). Organizational stress. *Police Chief*, 127–134.

²⁰ Graves, W. (1996). Police cynicism: Causes and cures. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 65, 16–20.

²¹ Brown, J. M., Campbell, E. A. (1990). *Stress and policing: Sources and strategies*. New York: JohnWiley.

atsiradimą, savo ruožtu skatinantį įvairius fizinės sveikatos sutrikimus: nugaros ir sąnarių skausmus, virškinimo problemas ir pan. Be to, visi šie aspektai mažina policijos pareigūnų subjektyviai suvokiamą gyvenimo kokybę ir pasitenkinimą darbu.

Darbinių veiksmų poveikis policijos pareigūnų stresui. Policijos pareigūnų stresas susijęs ne tik su organizaciniais veiksniais, bet ir su pačia policininko profesija ir jos sąlygojamais padariniais. Tyrimais nustatyta, kad emocinę įtampą gali kelti netgi tai, kad darbe policijos pareigūnas privalo vilkėti uniformą, todėl tampa visiems atpažįstamas²² ir sulaukia padidinto žiniasklaidos bei aplinkinių dėmesio.

Vienu iš dažniausiai įvardijamų policijos streso šaltinių, plačiausiai žinomų ir visuomenėje, yra taip vadinami kritiniai įvykiai. Kritiniu įvykiu policijos organizacijoje vadinama situacija, kuri peržengia įprastas žmogaus patirties ribas ir sukelia nesaugumo ir kontrolės praradimo jausmą, sutrikdo vidinę pusiausvyrą bei sukelia neigiamus psichologinės ir fizinės sveikatos pokyčius, kartais labai intensyvius²³. Kritiniai įvykiai apima gana plačią darbinių situacijų paletę, pvz. reali grėsmė pareigūno gyvybei, šaunamojo ginklo panaudojimas, ypač jei tai baigiasi mirtimi, tiesioginiai ir netiesioginiai grasinimai, kolegos žūtis tarnybos metu, tyrimas įvykių, kuriuose yra sunkiai sužalotų ar žuvusių žmonių ir t.t. Kaip rodo tyrimai, reakcija į kritinius įvykius gali pasireikšti iš karto arba po kurio laiko. Ji visiškai nepriklauso nuo to, kiek laiko pareigūnas dirba atitinkamose pareigose ir kokią sunkių ir sudėtingų situacijų patirtį jis turi: visada yra tikimybė, jog jis susidurs su situacija, sukresiančia jį ypač stipriai.

Nemažą emocinę įtampą kelia ir socialinio gyvenimo ribotumai, kuriuos kelia tarnyba policijos organizacijoje. Tyrimai²⁴ atskleidžia, kad policijos pareigūnai išgyvena įtampą, negalėdami skirti pakankamai laiko šeimai ir draugams, privalėdami kontroliuoti savo pažintis ir draugystes už darbo ribų, negalėdami bendrauti su bet kuo ir bet kokioje vietoje leisti laisvalaikį ir t.t. Tokie ribojimai sukelia nuolatinio buvimo darbe jausmą ir trukdo atsipalaiduoti. Be to, policijos pareigūnai susiduria su nepakankamu šeimos ir draugų supratimu apie jų darbą ir profesijos sąlygotus apribojimus, todėl neretai jaučiasi stigmatizuojami, išgyvena savo kitoniškumo, skirtingumo nuo kitų pojūtį. Policijos pareigūnų

²²Stinchcomb, J. (2004). Searching for Stress in All the Wrong Places: Combating Chronic Organizational Stressors in Policing. *Police Practice and Research*, 5(3), 259-277.

²³Kazlauskas, E., Kuodienė, V. (2009). Policijos pareigūnų patiriamas trauminis stresas ir su juo susiję psichosocialiniai veiksniai. *Visuomenės sveikata*, 3(46), 57-63.

²⁴Miller, L. (2007). Police Families: Stresses, Syndromes, and Solutions. *The American Journal of Family Therapy*, 35, 21–40.

darbo pobūdis lemia, kad didžiąją dalį nacionalinių, religinių ar kultūrinių švenčių jie praleidžia darbe, saugodami viešąją tvarką ar būdami tarnybinėje pareigijoje nenumatytų įvykių atveju. Negalėjimas daugumai žmonių svarbiomis ir reikšmingomis situacijomis būti kartu su šeima, draugais ar artimaisiais kelia frustraciją, pyktį, nepasitenkinimą savimi ir savo darbu bei emocinę įtampą.

Policijos pareigūnų profesinio nuovargio tyrimai. Profesinis nuovargis (angl. burn-out) yra terminas, nusakantis su darbu susijusį psichinį nuovargį. Tarptautinėje ligų klasifikacijoje profesinis nuovargis apibūdinamas kaip gyvybinio išvargimo (išsekimo) būseną (angl. state of vital exhaustion) (Z73.0 pozicijoje). Tarp lietuviškų terminų greta profesinio nuovargio plačiai vartojamas ir jo sinonimas profesinis perdegimas. Policijos pareigūnų profesinis nuovargis dažniausiai analizuojamas didžiulį įdirbį šioje srityje turinčios amerikiečių psichologės Ch. Maslach teorijos pagrindu. Remiantis Maslach^{25,26}, profesinį nuovargį galima apibrėžti kaip sudėtingą tridimensinį procesą, apimantį tris komponentus:

1. Emocinį išsekimą. Tai svarbiausia kokybinė profesinio nuovargio charakteristika, nusakoma psichinių jėgų sumažėjimu ar išsekimu, persidirbimu, psichiniu nuovargiu, energijos nebuvimu, jausmų redukcija.

2. Depersonalizaciją. Šis komponentas atspindi atsiradusį ciniską ir neigiamą požiūrį į santykius su žmonėmis, atsainų požiūrį į atliekamą darbą, abejingumą klientams, šaltumą jų atžvilgiu ir pan.

3. Savo pasiekimų redukciją (nuvertinimą). Šis komponentas laikomas sudėtingiausiu iš trijų profesinio nuovargio dimensijų. Manoma, kad jis dažniausiai pasireiškia kaip pirmųjų dviejų komponentų kombinacija. Jis nusakomas atsiradusiu nekompetencijos jausmu, su darbu susijusio saviveiksmingumo sumažėjimu, profesinių pasiekimų deprivacija.

Užsienio šalių tyrėjai skyrė gana daug dėmesio policijos pareigūnų profesinio nuovargio tyrinėjimams. Visus šios problematikos empirinius tyrimus galima sąlyginai suskirstyti į dvi dalis: profesinio nuovargio pasireiškimą profesinėje ir darbinėje aplinkoje ir profesinio nuovargio poveikį pareigūnų sveikatai. Kanadoje atlikti tyrimai²⁷ rodo, kad darbinėje aplinkoje labiausiai pastebimas ryškiai besireiškiantis policijos pareigūnų cinizmas,

²⁵Maslach Ch. (2003). Job burnout: new direction in research and intervention. *Current Directions in Psychological Science*, 12, 5, 189 – 192.

²⁶ Maslach Ch., Leiter M. P. (1997). *The truth about burnout: how organizations cause personal stress and what to do about it*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

²⁷Stearns, G., Moore, R. (1993). The physical and psychological correlates of job burnout in the Royal Canadian Mounted Police. *Canadian Journal of Criminology*, 127-147.

nukreiptas tiek į kolegas ir vadovus, tiek ir į socialinę aplinką: politines struktūras, teisėsaugos organizavimą, žiniasklaidą ir t.t. Be to, buvo pastebėtas profesinėje veikloje besireiškiantis autoritariškumas, iliustruojamas kitų asmenų menkinimu, komandomis paremtu bendravimu, komunikavimu iš jėgos pozicijų. Analogišką tendenciją pateikia tyrėjai, analizavę Vokietijos policijos pareigūnų stresą ir profesinį nuovargį²⁸. Buvo pastebėtas sąlyginai nedidelis policijos pareigūnų emocinis išsekimas, vidutinio stiprumo depersonalizacija ir itin didelis saviveiksmingumo sumažėjimas. Tyrimu nustatyta, kad profesinis nuovargis tiesiogiai susijęs su pakitusiomis nuostatomis į smurtą ir agresiją. Pastebėta, kad profesiskai nuvargusių pareigūnų tarpe ėmė vyruoti teigiamos nuostatos agresyvaus elgesio atžvilgiu. Agresyvus elgesys, kaip profesinio nuovargio pasekmė, pradėtas naudoti vykdant tarnybinės pareigas, darbinėje aplinkoje ir bendraujant su kolegomis. Britų psichologų²⁹ teigimu, policijos pareigūnų profesinis nuovargis pasireiškia ir didėjančiu nepasitenkinimu darbu, sąlygojančiu vis menkėjančią atsidavimą darbui, abejingumą įvairioms situacijoms ir darbo rezultatams bei priešlaikinį pasitraukimą iš tarnybos. Didelės apimties tyrimas, atliktas Suomijos policijos pareigūnų tarpe³⁰, parodė, kad policijos pareigūnų profesinis nuovargis sąlygoja išaugusį formalų bendravimo būdą, kai anksčiau buvę šilti kolegiški santykiai perauga į dalykinį bendravimą, dažnai paremtą subordinacija, emocinės ir socialinės paramos kolegoms nutraukimą, nusišalinimą nuo bendravimo ir bendradarbiavimo, susvetimėjimą. Profesinėje veikloje tai pasireiškia nebegalėjimu pasitikėti kolegomis, profesiniu uždarumu ir įtarumu.

Aukščiau paminėtuose tyrimuose pabrėžiami ir profesiskai nuvargusių policijos pareigūnų kognityvinių gebėjimų pokyčiai. Pastebėta, kad profesinis nuovargis mažina dėmesio koncentraciją ir atminties apimtį, todėl policijos pareigūnams tampa vis sunkiau įsigilinti į tyrimų medžiagą, planuoti darbinės užduotis, rengti tyrimų ataskaitas ir pan. Auga apatija ir nenoras dirbti, todėl bet kokia veikla atliekama didelėmis valios pastangomis, o susikaupusių ir neatliktų darbų šūsnis vis didėja.

²⁸ Kop, N. Et all (1999). Burnout, job stress and violent behaviour among Dutch police officers. *Work & Stress*, 13(4), 326-340.

²⁹ Brown, J. M., Campbell, E. A. (1990). *Stress and policing: Sources and strategies*. New York: JohnWiley.

³⁰ Leino, T. et all (2011). Work-related violence, debriefing and increased alcohol consumption among police officers. *International Journal of Police Science & Management*, 13, 2, 149-157.

TYRIMO METODIKA

Tyrimo instrumentai. Policijos pareigūnų darbe patiriamam stresui matuoti buvo naudotas McCreary ir Thompson³¹ Policijos streso klausimynas (Police Stress Questionnaire – PSQ). Šio straipsnio autoriai atliko dvigubą klausimyno vertimą iš anglų kalbos. Tyrimo instrumentą sudaro du atskiri klausimynai, kuriuos galima naudoti kartu arba atskirai. Vienas klausimynas skirtas įvertinti organizacinių veiksnių sukeltą policijos pareigūnų stresą (Organizational Police Stress Questionnaire (PSQ-Org), antrasis – darbinių veiksnių sukeltą policijos pareigūnų stresą (Operational Police Stress Questionnaire (PSQ-Op). Kiekvieną klausimą sudaro po 20 teiginių, patalpintų Likerto skalėje, kur mažiausias įvertis reiškia „Visiškai nėra streso“, didžiausias įvertis reiškia „Didelis stresas“. Teiginių vertinimai gali būti sumuojami arba išvedamas vidurkis. Teorinis klausimynų vidinis validumas labai aukštas ($\alpha > 0,90$). Siekiant patikrinti išversto į lietuvių kalbą tyrimo instrumento patikimumą, atliktas Cronbacho testas. Organizacinio policijos streso skalės (PSQ-Org) $\alpha = 0,915$; Darbinio policijos streso skalės (PSQ-Op) $\alpha = 0,928$. Rengiant tyrimo instrumentą, patogumo dėlei abi skalės apjungtos į vieną teiginių bloką. Tyrimo instrumento standartizacija Lietuvos policijos pareigūnų populiacijai nėra atlikta.

Policijos pareigūnų profesiniam nuovargiui matuoti naudotas Ch. Maslach³² profesinio nuovargio klausimynas. Klausimą sudaro 22 teiginiai, matuojantys 3 profesinio nuovargio dimensijas: emocinį išsekimą, depersonalizaciją ir saviveiksmingumo sumažėjimą. Emocinio išsekimo skalę atspindi 9 teiginiai, depersonalizaciją – 5, saviveiksmingumo sumažėjimą – 8. Vertinant profesinį nuovargį, skalės nėra apjungiamos į vieną, bet skaičiuojamos kiekviena atskirai. Šio tyrimo klausimyno patikimumas: emocinio išsekimo skalės Cronbacho $\alpha = 0,92$, depersonalizacijos skalės – $0,81$, saviveiksmingumo sumažėjimo – $0,82$.

Tyrimo imtis. Pasirinkus patogiąją tikslinę atranką, tyrimo imtis susiaurinta iki Šiaulių ir Kauno apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų policijos pareigūnų. Į tyrimą buvo įtraukta 213 Šiaulių apskr. VPK ir 144 Kauno apskr. VPK pareigūnai. 63,3 proc. tiriamųjų sudarė vyrai, 32,9 proc. – moterys. Tiriamųjų amžius svyravo nuo 20 metų iki 59 metų, amžiaus vidurkis 37,28 metų. Policijos pareigūnai tarnavo skirtinguose padaliniuose: 24,1

³¹ McCreary, D.R., & Thompson, M.M. (2006). Development of two reliable and valid measures of stressors in policing: The Operational and Organizational Police Stress Questionnaires. *International Journal of Stress Management*, 13, 494-518.

³² Maslach, Ch., Jackson, S. (1981). The measurement of experience burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2, 2, 99 – 113.

proc. – kriminalinėje policijoje, 26,3 proc. – prevencijos padaliniuose, 25,5 proc. – patruliai, likę buvo budėtojai ir kitų padalinių pareigūnai. Vyraujantis išsilavinimas – aukštasis, jį buvo įgiję 63 proc. visų tyrimo dalyvių. 23,2 proc. nurodė įgiję aukštesnįjį, 13,7 proc. – vidurinį išsilavinimą.

Tyrimas vykdytas 2011 – 2013 metais psichologinių mokymų padaliniuose metu. Tiriamiesiems buvo paaiškinamas tyrimo tikslas ir paprašoma sutikimo dalyvauti tyrime. Visiems dalyviams buvo paaiškinta, kad apklausa yra anoniminė, o tyrimo duomenys bus naudojami išskirtinai moksliniais tikslais bei paminėta galimybė atsisakyti dalyvauti tyrime. Gavus žodinį sutikimą, buvo išaiškinama klausimyno pildymo procedūra, įteikiama anketa ir palaukiama, kol ji bus užpildyta

TYRIMO REZULTATAI

Policijos pareigūnų streso rodikliai. Tiriant organizacinį ir darbinį policijos pareigūnų stresą, pareigūnai turėjo įvertinti po 20 teiginių penkiabalėje sistemoje, kur 1 reiškė, kad streso nėra, o 5 reiškė, kad yra didelis stresas. Susumavus rezultatus, nustatyta, kad tiek Šiaulių, tiek Kauno apskrityse tarnaujančių policijos pareigūnų organizacinių veiksmų sukeltas stresas yra šiek tiek aukštesnis, lyginant su darbinio stresu (žr. 1-ą lentelę). Panaudojus Stjudento kriterijų, statistinių skirtumų tarp skirtingose apskrityse tarnaujančių policijos pareigūnų streso rodiklių nebuvo nustatyta. Be to, nebuvo skirtumų tarp vyrų ir moterų jaučiamo streso.

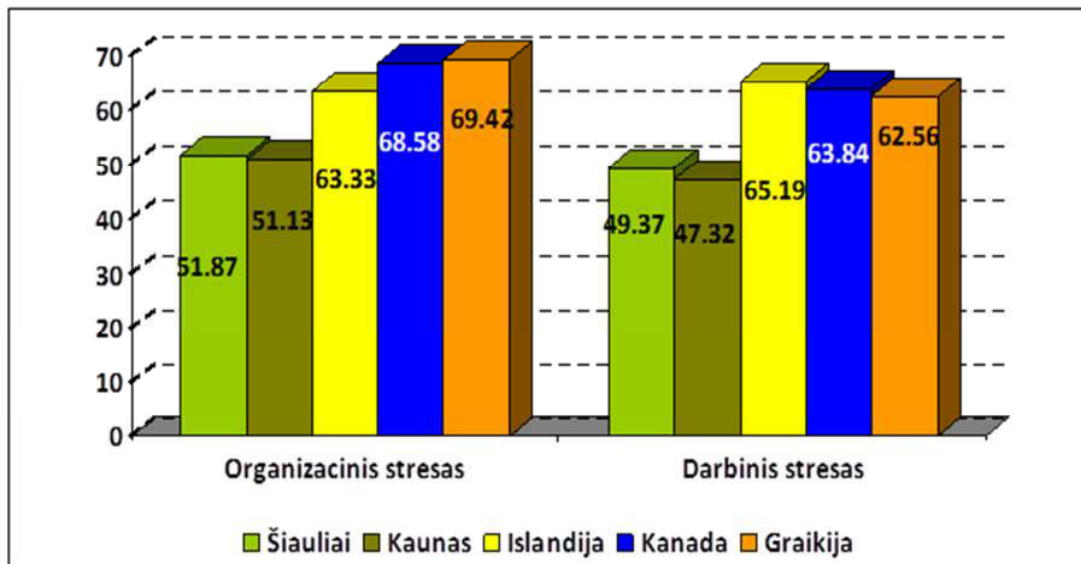
1 lentelė. Streso palyginimas tarp Šiaulių apskr. VPK ir Kauno apskr. VPK pareigūnų

AVPK	Organizacinis stresas			Darbinis stresas		
	Vidurkis	t	p	Vidurkis	t	p
Šiaulių apskr.VPK	51,87	0,441	0,659	49,37	1,171	0,242
Kauno apskr.VPK	51,13			47,32		

Tai reiškia, kad ir Šiaulių, ir Kauno apskrityse tarnaujantys policijos pareigūnai jaučia panašų stresą. Lyginant gautus rodiklius su kitų tyrėjų duomenimis, buvo pastebėta, kad lietuvių policijos pareigūnų tiek organizacinio, tiek darbinio streso rodikliai yra žemesni, negu

Islandijos, Kanados ir Graikijos tyrėjų nustatyti tų šalių policijos pareigūnų streso rodikliai (žr. 1 pav.).

Analizuojant gautus rezultatus, buvo prieita prie išvados, kad aprašomoji statistika nesudaro galimybių tiksliai ir išsamiai apibūdinti policijos pareigūnų streso raiškos. Todėl nuspręsta atlikti faktorinę analizę, kuri leistų atskleisti ir latentinius policijos pareigūnų organizacinio ir darbinio streso veiksnius.

1 pav. Lietuvių policijos pareigūnų streso rodiklių palyginimas su kitų šalių policijos pareigūnų streso rodikliais

Panaudojus Varimax sukinį ir neribojant faktorių skaičiaus, buvo išskirti 4 organizacinio ir 4 darbinio streso faktoriai. Organizacinio streso faktoriai paaiškino 60,8 proc. visos duomenų sklaidos, darbinio streso faktoriai – 66,5 proc. duomenų sklaidos (žr. 2-ą lentelę).

2 lentelė. Organizacinio ir darbinio streso struktūriniai komponentai

Struktūriniai komponentai (faktoriai)	%	KMO
Organizacinis stresas		
Vadovavimo efektyvumas	20,38%	0,851
Organizacijos spaudimas	15,89%	
Išteklių trūkumas	12,73%	
Atsakomybė	11,86%	
Darbinis stresas		
Nuolatinio buvimo darbe jausmas	23,4%	0,901
Laiko trūkumas	16,51%	
Darbo krūvio įtakotas nuovargis	13,73%	
Grėsmė	12,8%	

Faktorinė analizė parodė, kad organizacinį policijos pareigūnų stresą sąlygoja tokie veiksniai kaip vadovavimo efektyvumas, pareigūnų suvokiamas organizacijos spaudimas, išteklių trūkumas ir deleguota atsakomybė. Pirmieji du veiksniai sąlygoja apie pusę viso organizacinio policijos pareigūnų streso ir nusako pareigūnų santykį su vadovais ir pačia organizacija. Darbinį policijos pareigūnų stresą kelia nuolatinio buvimo darbe jausmas (tikimybė bet kada būti iškviestam į darbą, socialiniai ribotumai, darbas per šventes, lankymasis teismuose ne darbo metu ir t.t.), laiko trūkumas, darbo krūvio įtakotas nuovargis ir suvokiama grėsmė.

3 lentelė. Kriminalinės ir viešosios policijos padalinių pareigūnų organizacinio ir darbinio streso palyginimas* (N=357)

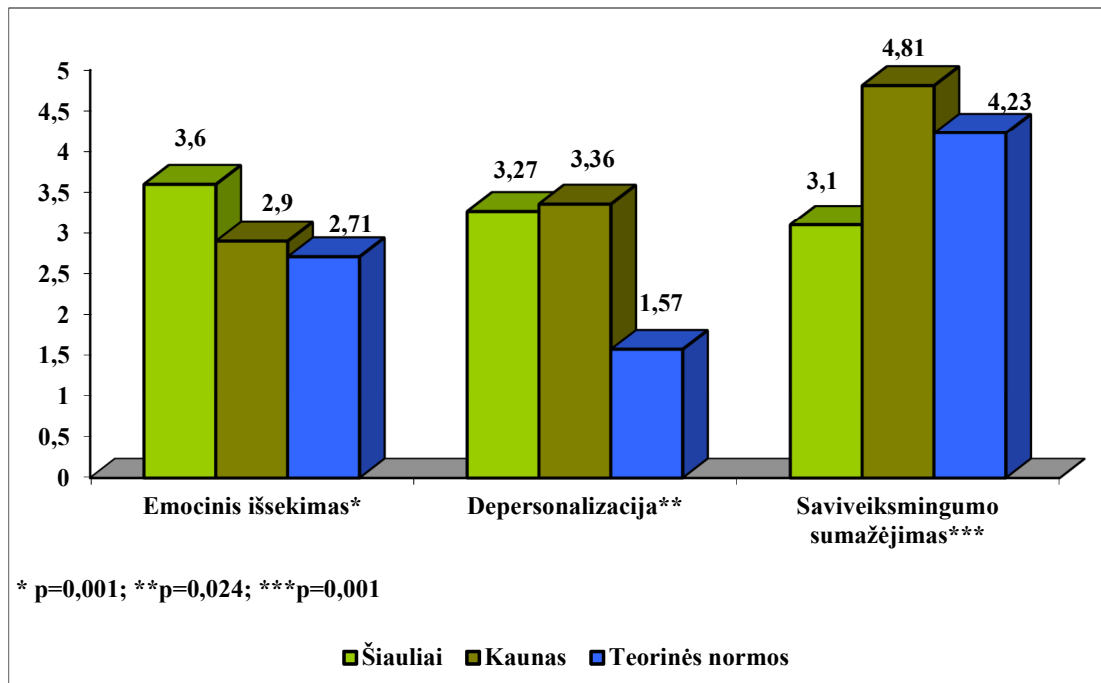
Veiksniai	Vidutiniai rangai		U	p
	1 (N=86)	2 (N=271)		
<i>Organizacinis stresas</i>	196,59	164,15	8749,000	0,009
Vadovavimo efektyvumas	188,11	166,86	9453,000	0,089
Organizacijos spaudimas	190,86	165,98	9225,000	0,047
Išteklių trūkumas	160,25	175,75	9100,000	0,215
Atsakomybė	192,36	165,50	9815,000	0,032
<i>Darbinis stresas</i>	190,80	165,32	3002,000	0,041
Nuolatinio buvimo darbe jausmas	193,40	164,48	8931,000	0,020
Laiko trūkumas	164,30	173,81	10151,00	0,446
Darbo krūvio įtakotas nuovargis	200,64	162,16	8330,000	0,002
Grėsmė	182,77	168,56	9896,000	0,256

* 1 – kriminalinės policijos pareigūnai, 2 – viešosios policijos padalinių pareigūnai

Analizės metu buvo nuspręsta įvertinti, ar kriminalinės ir viešosios policijos pareigūnų suvokiamas stresas yra tapatus. Grupių rodiklių palyginimui naudotas Mann-Whitney neparametrinis kriterijus (žr. 3-ą lentelę). Paaikškėjo, kad kriminalinės policijos pareigūnai labiau jaučia ir organizacinį, ir darbinį stresą, nei viešosios policijos padalinių pareigūnai. Be to, kriminalistams didesnę stresą kelia organizacijos spaudimas ir atsakomybė (organizacinio streso veiksniai) bei nuolatinio buvimo darbe jausmas ir darbo krūvio įtakotas nuovargis (darbinio streso veiksniai).

Policijos pareigūnų profesinio nuovargio rodikliai. Siekiant patikrinti, ar skiriasi Šiaulių ir Kauno apskričių policijos pareigūnų subjektyviai suvokiamas profesinis nuovargis, nuspręsta palyginti trijų profesinio nuovargio (emocinio išsekimo, depersonalizacijos ir

saviveiksmingumo sumažėjimo) dimensijų raišką pagal tarnybos lokalizaciją. Palyginimui naudotas neparаметrinis Mann-Whitney kriterijus. Analizė parodė (žr. 2-ą pav.), kad Šiaulių pareigūnams labiau, nei Kauno, būdingas emocinis išsekimas. Tačiau Kauno policijos pareigūnai pasižymėjo didesne depersonalizacija ir ryškesniu saviveiksmingumo sumažėjimu, lyginant su kolegomis iš Šiaulių.

2 pav. Šiaulių apskr. VPK ir Kauno apskr. VPK pareigūnų profesinio nuovargio vidurkių palyginimas

Lyginant su teorinėmis normomis, buvo pastebėta, jog tiek Šiaulių apskr. VPK, tiek Kauno apskr. VPK pareigūnams būdingas padidėjęs emocinis išsekimas ir depersonalizacija. Kauno pareigūnai taip pat pasižymėjo ir gerokai aukštesniu už teorinę ribą saviveiksmingumo sumažėjimu. Atsižvelgiant į tai, kad bent dviejų iš trijų profesinio nuovargio dimensijų rodikliams esant aukštesniems už teorinę ribą, nustatomas profesinis nuovargis, galima teigti, kad tiek Šiaulių, tiek ir Kauno apskrityse tarnaujantiems policijos pareigūnams būdingas išreikštas profesinis nuovargis.

Streso poveikis policijos pareigūnų profesiniam nuovargiui. Atsižvelgiant į tai, kad Šiaulių ir Kauno apskrityse tarnaujančių policijos pareigūnų profesinis nuovargis yra skirtingas, nuspręsta streso poveikį profesiniam nuovargiui vertinti atskirai Šiaulių ir Kauno imtyse.

Analizuojant Šiaulių pareigūnų darbe patiriamo streso ir profesinio nuovargio sąsajas, buvo nustatyta, kad skiriasi kriminalinėje policijoje ir viešosios policijos padaliniuose tarnaujančių pareigūnų profesinis nuovargis. Kriminalinės policijos pareigūnams buvo labiau būdingas emocinis išsekimas ($p=0,001$) ir depersonalizacija ($p=0,001$), nei viešosios policijos pareigūnams. Saviveiksmingumo sumažėjimo dimensija abiejose pareigūnų imtyse buvo panaši. Atsižvelgiant į šiuos tyrimo rezultatus, nuspręsta darbe patiriamo streso veiksnių ir profesinio nuovargio sąsajas vertinti atskirai kriminalinės ir atskirai viešosios policijos pareigūnų tarpe.

Atlikus tiesinę regresiją, buvo nustatyta, kad Šiaulių kriminalinės policijos pareigūnų emocinį išsekimą prognozuoja du organizacinio streso ir trys darbinio streso faktoriai: *vadovavimo efektyvumas* ($p=0,046$; $\beta=0,408$), *atsakomybė* ($p=0,001$; $\beta=0,575$), *nuolatinio buvimo darbe jausmas* ($p=0,001$; $\beta=0,858$), *laiko trūkumas* ($p=0,026$; $\beta=0,330$) ir *darbo krūvio įtakotas nuovargis* ($p=0,001$; $\beta=0,384$). Depersonalizaciją prognozavo *išteklų trūkumas* ($p=0,001$; $\beta=0,287$), *atsakomybė* ($p=0,001$; $\beta=0,558$) ir *laiko trūkumas* ($p=0,006$; $\beta=0,291$). Kriminalistų saviveiksmingumo sumažėjimui įtakos turėjo vienintelis - *atsakomybės* faktorius ($p=0,001$; $\beta=0,459$).

Šiaulių viešosios policijos pareigūnų imtyje tik viena profesinio nuovargio dimensija – emocinis išsekimas – buvo įtakojama darbe jaučiamo streso. Ją leido prognozuoti trys organizacinio streso faktoriai ir vienas darbinio streso faktorius. Analizė parodė, kad Šiaulių apskr. VPK viešosios policijos pareigūnų profesiniam nuovargiui poveikį daro *vadovavimo efektyvumas* ir *organizacijos spaudimas* (abiejų $p=0,001$; $\beta=0,241$ ir $\beta=0,319$), *išteklų trūkumas* ($p=0,002$; $\beta=0,225$) ir *nuolatinio buvimo darbe jausmas* ($p=0,002$; $\beta=0,239$).

Kauno apskr. VPK policijos pareigūnų profesinio nuovargio analizė parodė, kad nėra skirtumų tarp kriminalinėje ir viešojoje policijoje tarnaujančių pareigūnų. Todėl nuspręsta streso sąsajas su profesiniu nuovargiu Kauno pareigūnų tarpe analizuoti bendrai. Tiesinė regresija parodė, kad darbe jaučiamas stresas labiausiai juos veikia emociškai. Emocinį išsekimą prognozavo *vadovavimo efektyvumas* ($p=0,016$; $\beta=0,201$), *atsakomybė* ($p=0,010$; $\beta=0,230$), *nuolatinio buvimo darbe jausmas* ($p=0,021$; $\beta=0,256$) bei *darbo krūvio įtakotas nuovargis* ($p=0,042$; $\beta=0,156$). Tas pats faktorius leido prognozuoti depersonalizacijos atsiradimą ($p=0,049$; $\beta=0,174$), o saviveiksmingumo mažėjimą prognozavo *atsakomybė* ($p=0,001$; $\beta=0,181$).

REZULTATŲ APTARIMAS

Šio tyrimo tikslas buvo nustatyti policijos pareigūnų darbe patiriamo streso lygį, pobūdį ir jo sąsajas su profesiniu nuovargiu. Buvo keliami prielaidai, kad darbas su kriminaliniais įvykiais, grėsmė būti sužeistam ir kiti, kartais žiniasklaidos „romantizuojami“ pavojingi policininko darbo veiksniai nėra labiausiai sąlygojantys policijos pareigūnų stresą. Tikėtasi, jog kur kas didesnę poveikį pareigūnų stresui darys latentiniai, pašalinių akims nepastebimi organizaciniai veiksniai, tokie kaip kvazikarinė policijos struktūra, subordinacija paremtas bendravimas ir hierarchiškumas. Taip pat, remiantis mokslo literatūros analize ir praktine darbo policijos organizacijoje patirtimi, buvo tikėtasi, jog policijos pareigūnų, tarnaujančių skirtingose tarnybose (t.y., kriminalinėje policijoje ir viešojoje policijoje) darbe patiriamas stresas ir profesinis nuovargis nėra tapatus.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad teorinės įžvalgos buvo teisingos. Nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi kriminalinės policijos ir viešosios policijos pareigūnų organizacinis ir darbinis stresas. Kriminalinės policijos pareigūnams buvo labiau būdingas tiek organizacinis, tiek ir darbinis stresas, lyginant su viešosios policijos pareigūnais. Tyrimo rezultatai atitinka šiame straipsnyje apžvelgtoje mokslinėje literatūroje minimas tendencijas, kad ypač reikšmingu policijos pareigūnų streso veiksniumi yra biurokratija, hierarchija, kompiuterinis darbas, subordinacija ir t.t. Visi šie veiksniai labiau išreikšti kriminalinėje policijoje, nei viešojoje policijoje. Skirtingai nuo viešosios policijos pareigūnų, kriminalistai yra labiau apkrauti kompiuteriniu darbu, jiems dažniau reikia bendrauti ir bendradarbiauti su kitų teisėsaugos institucijų atstovais, jų darbas yra kontroliuojamas ne tik tiesioginių vadovų, bet ir kitų, susijusių žinybų (pvz., prokuratūros), o darbo rezultatai vertinami tiek vertikalčiai (atsiskaitoma aukštesnėms struktūroms), tiek horizontalčiai (pvz., bylų medžiaga vertinama teisme). Kriminalinės policijos pareigūnų darbą sąlygoja ir įstatymiškai reguliuoja procesinių veiksmų terminai, o tai, savo ruožtu, vėlgi kelia papildomą stresą.

Tyrimo metu kelta prielaida, kad policijos pareigūnų profesinis nuovargis skiriasi priklausomai nuo tarnybos pobūdžio. Ši prielaida patvirtinta Šiaulių apskr. VPK pareigūnų imtyje: kriminalinės policijos pareigūnai buvo labiau profesiskai nuvargę, nei viešosios policijos pareigūnai. Tai yra logiška išdava, turint omenyje, kad profesinį nuovargį sąlygoja darbe patiriamas stresas. Kadangi kriminalinės policijos pareigūnai jaučia didesnę organizacinį ir darbinį stresą, nei viešosios policijos pareigūnai, jų profesinis nuovargis taip pat turėtų būti didesnis. Šio tyrimo rezultatai rodo, kad kriminalinės policijos pareigūnų

profesinis nuovargis yra susijęs su didesniu skaičiumi stresogeninių faktorių, nei viešosios policijos pareigūnų. Tai yra papildomas įrodymas, leidžiantis pagrįstai teigti, jog profesinis nuovargis yra būdingesnis kriminalinės policijos pareigūnams.

Tyrimo duomenų analizė patvirtino mokslinės literatūros apžvalgoje išskirtą kai kurių tyrėjų^{33, 34} nuomonę, jog taip vadinami kritiniai įvykiai nėra reikšmingiausi, prognozuojant policijos pareigūnų stresą. Kur kas svarbesni yra vidiniai organizaciniai veiksniai. Šiame tyrime nustatyta, kad policijos organizaciniai veiksniai labiau susiję su policijos pareigūnų profesiniu nuovargiu, nei darbiniai, tarp kurių patenka ir kritiniai įvykiai. Tiek kriminalinės policijos, tiek viešosios policijos pareigūnų profesinį nuovargį ir skirtingas jo dimensijas prognozuoja didesnis skaičius organizacinio streso faktorių, nei darbinio. Išimtimi galima laikyti kriminalinės policijos pareigūnų emocinį išsekimą, kurį labiau prognozuoja darbinis stresas, ypač nuolatinio buvimo darbe jausmas. Atkreiptinas dėmesys, kad abiejose policijos pareigūnų grupėse (Šiaulių ir Kauno) buvo silpniau išreikšta saviveiksmingumo sumažėjimo dimensija. Tokie tyrimo rezultatai veikiausiai sąlygoti to, kad policijos pareigūnai privalo nuolatos kelti profesinę kvalifikaciją, reguliariai egzaminu metu pasitvirtinti turimą profesinę kategoriją, todėl gauna nuolatinį ir reguliary patvirtinimą apie savo ir kolegų profesinius pasiekimus. Be to, policijoje, kaip statutinėje organizacijoje, yra centralizuotai teikiami apdovanojimai pareigūnams įvairių valstybinių ir profesinių švenčių progomis. Šie apdovanojimai yra svarbūs profesinių pasiekimų įrodymai ir vaidina prevencinį vaidmenį asmeninių pasiekimų redukcijai.

Visiškai netikėti buvo tyrimo rezultatai, parodę, kad nėra statistiškai reikšmingų skirtumų tarp Kauno apskr. VPK kriminalinės ir viešosios policijos pareigūnų profesinio nuovargio. Tačiau rezultatai yra logiški, atsižvelgiant į tai, kad kriminalinėje ir viešojoje policijoje dirbantys Kauno apskr. VPK pareigūnai darbe jaučia panašų stresą. Iš esmės, šio tyrimo rezultatai atitinka kitose Europos sąjungos šalyse ir Kanadoje atliktų policijos pareigūnų streso tyrimų rezultatus, rodančius, kad policijos pareigūnų stresas yra specifinis, susijęs su policijos organizacijos veikla ir vykdomomis funkcijomis bei sąlygojantis pareigūnų profesinį nuovargį. Tyrimo ribotumu galima laikyti tai, kad streso rodikliai nebuvo analizuojami atsižvelgiant į policijos pareigūnų demografinius duomenis, pvz., amžių,

³³ Stinchcomb, J. (2004). Searching for Stress in All the Wrong Places: Combating Chronic Organizational Stressors in Policing. *Police Practice and Research*, 5(3), 259-277.

³⁴ Morash, M. (2007). Multilevel influences on Police stress. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 22(1), 26-43.

šeiminę padėtį, išsilavinimą, tarnybos stažą ir t.t. Policijos pareigūnų streso ir profesinio nuovargio analizė priklausomai nuo demografinių rodiklių, lygiai taip pat kaip profesinio nuovargio pasekmių nustatymas, yra tolesnių tyrimų prerogatyva.

IŠVADOS

Šiaulių ir Kauno apskrityse tarnaujantys policijos pareigūnai panašiai jaučia organizacinį ir darbinį stresą.

Policijos pareigūnų darbe patiriamas stresas skiriasi priklausomai nuo tarnybos pobūdžio. Kriminalinės policijos pareigūnai išgyvena didesnį, nei viešosios policijos pareigūnai, organizacinį stresą, susijusį su organizacijos spaudimu ir atsakomybe bei didesnį darbinį stresą, susijusį su nuolatinio buvimo darbe jausmu ir darbo krūvio įtakotu nuovargiu.

Šiaulių apskr. VPK pareigūnams būdingas didesnis emocinis išsekimas, nei Kauno apskr. VPK pareigūnams. Pastarieji išsiskiria labiau išreikšta depersonalizacija ir sumažėjusiu saviveiksmingumu.

Tiek Šiaulių apskr. VPK, tiek Kauno apskr. VPK pareigūnų profesinis nuovargis statistiškai reikšmingai viršija teorines ribas.

Šiaulių apskr. VPK kriminalinės policijos pareigūnams būdingas didesnis profesinis nuovargis, negu viešosios policijos pareigūnams. Kauno apskr. VPK pareigūnų profesinis nuovargis nesiskiria pagal tarnybos pobūdį.

Tiek Šiaulių, tiek Kauno apskrityse tarnaujančių policijos pareigūnų profesinis nuovargis labiau susijęs su organizacinio, o ne darbinio streso veiksniais.

LITERATŪRA

1. Arter, M. (2008). Stress and deviance in policing. *Deviant Behavior*, 29, 43- 69.
2. Bandzevičienė, R., Birbilaitė, S., Diržytė, A. (2009). Kriminalinės policijos pareigūnų stresas, jo įveika ir vidinė darna. *Socialinių mokslų studijos*, 4(8), 21-37.
3. Brooks, L.W., Piquero, N. L. (1998). Police stress: Does department size matter? *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 21(4), 600-617.
4. Brown, J. M., Campbell, E. A. (1990). *Stress and policing: Sources and strategies*. New York: JohnWiley.
5. Dick, P. (2000). The social construction of the meaning of acute stressors: a qualitative study of the personal accounts of police officers using a stress counselling service. *Work & Stress*, 14(3), 226-244.
6. Graves, W. (1996). Police cynicism: Causes and cures. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 65,16–20.
7. Kazlauskas, E., Kuodienė, V. (2009). Policijos pareigūnų patiriamas trauminis stresas ir su juo susiję psichosocialiniai veiksniai. *Visuomenės sveikata*, 3(46), 57-63.

8. Kirschman, E. (1998, October). Organizational stress. *Police Chief*, 127–134.
9. Kop, N. Et all (1999). Burnout, job stress and violent behaviour among Dutch police officers. *Work & Stress*, 13(4), 326-340.
10. Leino, T. et all (2011). Work-related violence, debriefing and increased alcohol consumption among police officers. *International Journal of Police Science & Management*, 13, 2, 149-157.
11. Maslach Ch. (2003). Job burnout: new direction in research and intervention. *Current Directions in Psychological Science*, 12, 5, 189 – 192.
12. Maslach Ch., Leiter M. P. (1997). The truth about burnout: how organizations cause personal stress and what to do about it. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
13. Maslach. Ch., Jackson, S. (1981). The measurement of experience burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2, 2, 99 – 113.
14. McCreary, D.R., & Thompson, M.M. (2006). Development of two reliable and valid measures of stressors in policing: The Operational and Organizational Police Stress Questionnaires. *International Journal of Stress Management*, 13, 494-518.
15. Miller, L. (2007). Police Families: Stresses, Syndromes, and Solutions. *The American Journal of Family Therapy*, 35, 21–40.
16. Morash, M. (2007). Multilevel influences on Police stress. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 22(1), 26-43.
17. Morash, M. (2007). Multilevel influences on Police stress. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 22(1), 26-43.
18. *Occupational stress policy* (2009). Lincolnshire Police Department.
19. Pancheri, P. et all (2002). Assessment of subjective stress in the municipal police force of the city of Rome. *Stress and Health* 18, 127–132.
20. Patterson, G.T. (2003). Examining the effects of coping and social support on work and life stressors amongst police officers. *Journal of Criminal Justice*, 31, 215–226.
21. Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (2014). *2013 metų veiklos ataskaita*. Vilnius, 2014 m. vasario 24 d.
22. Regoli, R., Crank, J., & Culbertson, R. (1989). Police cynicism, job satisfaction and work relations of police chiefs: An assessment of the influence of department size. *Sociological Focus*, 22(3), 161-171.
23. Stearns, G., Moore, R. (1993). The physical and psychological correlates of job burnout in the Royal Canadian Mounted Police. *Canadian Journal of Criminology*, 127-147.
24. Stinchcomb, J. (2004). Searching for Stress in All the Wrong Places: Combating Chronic Organizational Stressors in Policing. *Police Practice and Research*, 5(3), 259-277.
25. Valickas, G, Vabolytė, K. (2002). Policijos pareigūnų patiriamas stresas. *Psichologija: Mokslo darbai*, 26, 37-53.
26. Violanti, J. M., Drylie, J. J. (2008). *“Copicide”: Concepts, Cases, and Controversies of Suicide by Cop*. Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher, Ltd.

**RELATIONSHIP BETWEEN OCCUPATIONAL STRESS AND BURNOUT AMONG
POLICE OFFICERS: CASES OF SIAULIAI AND KAUNAS COUNTY POLICE
HEADQUARTERS**

Arūnas Norkus*
Šiaulių apskrities VPK

Sima Dirvelytė**, Elena Karpenko***
Kauno apskrities VPK

Summary

Occupational stress, its damage and prevention options is currently one of the most widely investigated areas in psychology. The police organization is interested in these studies because the errors of the stress management are costly both in human resources and financial terms. The aim of this study was to ascertain relationship between occupational stress and burnout among police officers. The survey was made in Siauliai and Kaunas counties police force (n=357). Policemen completed a self administered Police Stress Questionnaire of McCreary and Thompson; burnout was assessed by Maslach Questionnaire of Burnout (MBQ). Characteristics of the relationship between occupational stress and burnout among police officers were analyzed by comparing criminal and municipal police officer's occupational stress in association with burnout, by assessing the burnout in different structural subdivisions. The results of analysis show that the organizational stress is more predictive of police officers burnout than operational stress. A statistically significant difference was found between criminal and municipal police officer's occupational stress and burnout in Siauliai County, but not in Kaunas County police force.

Keywords: police officers, organizational stress, operational stress, burnout

---

Arūnas Norkus* Šiaulių apskrities vyriausiojo policijos komisariato Personalo skyriaus psichologų grupės vyresnysis specialistas, psichologas. Mokslinių tyrimų kryptys: stresas, psichologinė gerovė.

Arūnas Norkus* Siauliai County Police Headquarters, Personnel Division, Group of Psychologists, Senior specialist. Research interests: stress, psychological wellbeing.

Sima Dirvelytė** Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato Personalo skyriaus psichologų grupės vyresnioji specialistė, psichologė. Mokslinių interesų kryptys: policijos psichologija.

Sima Dirvelytė** Kaunas County Police Headquarters, Personnel Division, Group of Psychologists, Senior specialist. Research interests: police psychology.

Elena Karpenko*** Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato Personalo skyriaus psichologų grupės specialistė, psichologė. Mokslinių interesų kryptys: pareigūnų psichologinė gerovė.

Elena Karpenko*** Kaunas County Police Headquarters, Personnel Division, Group of Psychologists, specialist. Research interest: officer's psychological wellbeing.